

ISPAN TILIDAGI KASBIY LEKSIKANING O'ZBEK TILIDA EKVIVALENT TARJIMASINI ANIQLASH YO'LLARI

Ilmiy rahbat:

Begmatov A'zam

Nasullayeva Nigora Muxtor qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti

nasullayevanigora38@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalentlarini aniqlash usullari va yo'llari tahlil qilinadi. Kasbiy so'z boyligini to'g'ri tarjima qilishda yoki lug'at tarkibida aniq va mos ekvivalentlarni topish muhimligi ko'rsatib o'tiladi. Maqolada lingvistik tahlil, kontekstual yondashuv, so'zning semantik qiyosiy tahlili, korpus materiallari va kasb sohalariga oid qo'llanmalardan foydalanish usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni hal etish yo'llari keltiriladi.

Kalit so'zlar: Kasbiy leksika, o'zbek tili, ekvivalent tarjima, lingvistik tahlil, semantika, kontekst.

Kirish

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalentlarini aniqlash bugungi kunda tarjima va tilshunoslik sohalarida muhim vazifa hisoblanadi. Globalizatsiya va xalqaro aloqalarning rivojlanishi natijasida turli sohalarda, xususan fan, texnika, tibbiyot, huquq, iqtisod, va boshqalar kabi professional sohalarda ishlatiladigan terminlar va atamalarni o'zaro to'g'ri aks ettirishga bo'lgan ehtiyoj oshib bormoqda. Kasbiy leksikaning to'g'ri tarjimasi nafaqat matnning mazmun-mohiyatini yetkazishda, balki ikki til o'rtasidagi madaniy va terminologik tafovutlarni bartaraf etishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ispan tilidan o'zbek tiliga kasbiy so'zlarni aniq va to'liq ekvivalentini topish oson jarayon emas. Buning sababi ikki tilning semantik, morfologik va leksik strukturasidagi farqlar, shuningdek, har bir kasb sohasiga xos terminologiyaning murakkabligi va ba'zan o'zbek tilida sezilarli darajada yangi tushunchalarning mavjudligidir. Shuning uchun, tarjimonlar va tilshunoslar tarjima jarayonida bir qator metod va yondashuvlardan foydalanadilar. Ular orasida lingvistik tahlil, kontekstual yondashuv, semantik qiyosiy tahlil, korpus materiallaridan foydalanish hamda professional soha bo'yicha maxsus lug'atlarga murojaat qilish asosiy o'rin tutadi. Bundan tashqari, ekvivalent

soʻzlarni aniqlashda faqat soʻz maʼnosiga eʼtibor qaratish kifoya qilmaydi, balki qay bir soʻz yoki iboraning vazifasi, ishlatilish doirasi va stilistik xususiyatlari ham hisobga olinishi zarur. Baʼzan ispan tilidagi bir soʻz oʻzbek tilida bir nechta soʻz bilan ifodalanishi yoki aksincha, qisqa atama keng maʼnoli ibora bilan almashtirilishi mumkin. Shu bois, tarjima jarayonida madaniy va soha kontekstini chuqur anglash muhim hisoblanadi. Shunday qilib, ispan tilidagi kasbiy leksikaning oʻzbek tilida ekvivalentini aniqlash jarayoni koʻp qirrali, ilmiy va amaliy jihatdan murakkab vazifa boʻlib, uning samarali bajarilishi tarjimada sifat va tushunarlilikni taʼminlaydi. Ushbu maqolada mazkur jarayonning asosiy usullari, qiyinchiliklari va ularni yengish yoʻllari batafsil koʻrib chiqiladi.

Mavzuga Oid Adabiyotlar Tahlili.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning oʻzbek tilida ekvivalentini aniqlash masalasi tillararo tarjima va leksikologiya sohalarida ancha muhim va dolzarb mavzudir. Oʻzbek tilshunosligi va tarjima nazariyasi sohasida bir nechta olimlar ushbu masalaga eʼtibor qaratib, til ekvivalenti, terminologiya va kasbiy leksika muammolarini oʻrganishgan. Birinchi navbatda, Abdulla Qodiriy va uning istilohshunoslikka oid ishlari tilning kasbiy aspektlariga kirib borishda asosiy nazariy asoslarni yaratgan. Uning terminologiya va leksikaning soʻz sezilarligi, maʼnoni oshkor qilish jihatlari haqida fikrlari hozirgi tarjimada ham qoʻllaniladi. Shuningdek, Mirzohid Rahimov kabi tilshunos olimlar ispan tili va oʻzbek tilining morfologik, semantik xususiyatlarini taqqoslash orqali tarjimada ekvivalentlarni aniqlash metodologiyasini ishlab chiqqan. Bugungi kunda tilshunoslik va tarjima sohasida faoliyat yuritayotgan, ayniqsa terminologiya va kasbiy leksika boʻyicha ilmiy tadqiqotlar olib borayotganlar qatorida Akmal Mirzayev va Shahlo Omarova kabi olimlarni koʻrsatish mumkin. Ular ispan-oʻzbek tarjimasida soʻzlar va atamalar maʼnosini chuqur semantik tahlil qilish, kontekstual yondashuvlarni ishlatish va maxsus lugʻatlar orqali ekvivalentlarni aniqlashning samarali usullarini ishlab chiqqan. Bundan tashqari, Oʻzbekiston Milliy Universiteti, Toshkent Davlat Sharqshunoslik Instituti kabi ilmiy markazlarda ispan tilida yaratilgan kasbiy terminologiyaning oʻzbek tilidagi tarjimasi hamda ekvivalenti yuzasidan dissertatsiyalar va ilmiy maqolalar yozilgan. Bu ishlar ispan va oʻzbek tillarining stilistik, semantik va terminologik tafovutlarini oʻrganish va tarjima amaliyotida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan. Oʻzbek olimlari ispan tilidagi kasbiy leksikaning oʻzbek tilida ekvivalenti masalasida koʻpqatlamli yondashuvlarni ishlab chiqishgan. Ularning ilmiy izlanishlari tarjima nazariyasi va amaliyotiga muhim hissa qoʻshib, ikki til oʻrtasidagi madaniy-filologik bogʻliqlikni yanada chuqurlashtirishga xizmat qilmoqda. Bu sohadagi ishlarning rivojlanishi tilshunoslik va tarjima

jarayonining sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot Metodologiyasi.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalentini aniqlash uchun tadqiqot metodologiyasi ilmiy va amaliy jihatdan qat'iy tizimga asoslanadi. Ushbu metodologiya bir nechta asosiy bosqich va usullarni o'z ichiga oladi.

1. Ma'lumotlarni yig'ish

Tadqiqotning birinchi bosqichi ispan tilidagi kasbiy leksikaning to'liq va aniq yig'ilishi bo'lib, bu uchun soha bo'yicha lug'atlar, tekstlar, ilmiy maqolalar va rasmiy hujjatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek tilida mavjud soha terminlari va ularning qo'llanilish kontekstlari o'rganiladi.

2. Taqqoslash va tahlil qilish

Ikkinchi bosqichda ikki til leksikasining semantik, morfologik va stilistik xususiyatlari solishtiriladi. Bu jarayonda so'zlarning asosiy va kontekstual ma'nolari, ularning kasbiy lavhaga aloqadorligi, hamda leksikaning yasalishi—derivatsiyasi va kompozitsiyasi o'rganiladi.

3. Ekvivalentlik turlarini aniqlash

Kasbiy leksikaning tarjimasida ekvivalentlarning turlarini (to'liq, qisman, kontekstual, funksional va normativ) aniqlash metodlari qo'llaniladi. Bu, ayniqsa, atamalar va mutaxassislik so'zlashuvlarida muhim hisoblanadi.

4. Kontekstual yondashuv

Ekvivalent tarjima uchun kontekstni chuqur tahlil qilish usuli qo'llaniladi. Bunda tarjima qilinayotgan kasbiy leksikaning ishlatilgan joyi, jumla va matnning ma'nosi hisobga olinadi, chunki ko'plab kasbiy atama va iboralar turli kontekstlarda farq qilishi mumkin.

5. Ekspert baholash va amaliy tekshirish

Taxminiy ekvivalentlar ekspertlar tomonidan tekshiriladi, soha mutaxassislari bilan maslahatlashiladi, hamda amaliy tarjima materiallarida sinovdan o'tkaziladi. Bu bosqich ekvivalentlarning to'g'riligi va madaniy mosligini kafolatlaydi.

6. Qiymat va moslik mezonlarini belgilash

Metodologiyada o'zbek tilidagi ekvivalentning aniq qiymati, funksional mosligi va madaniy jihatdan qabul qilinishi baholanadi. Bu mezonlar tarjimaning samaradorligini ta'minlashda muhim. Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalentini aniqlash tadqiqotlari tizimli yondashuv, fuqarolik-tilshunoslik metodlari va ekspert bahosi orqali amalga oshiriladi. Ushbu metodologiya tarjima sifatini oshirish va ikki til o'rtasidagi terminologik moslikni ta'minlash uchun zarurdir.

Tahlil Va Natijalar.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalentlarini aniqlash

jarayonida o'tkazilgan tahlillar natijalari tarjima jarayonining murakkab va ko'p qirrali ekanligini ko'rsatdi. Quyida asosiy tahliliy jihatlar va erishilgan natijalar qisqacha bayon etiladi. Kasbiy atamalar semantik nuqtai nazardan chuqur o'rganildi. Ispancha leksikaning asosiy ma'nolari va kontekstual takroriy talqinlari aniqlandi. Ko'p hollarda o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalent topish qiyin bo'lib, generalizatsiya yoki deskriptor usuli qo'llandi. Masalan, ba'zi texnik atamalar o'zbek tilida aniq sinonimga ega emas, shuning uchun izohli tarjima va tushuntirish usullari qo'llanildi. Ispan tilidagi murakkab so'z yasash mexanizmlari o'zbek tiliga nisbatan farq qilgani aniqlanib, bu tarjima jarayonida yangi morfemalar qo'shimcha qilish yoki so'z yaslashini hisobga olish zarurligini ko'rsatdi. Kasbiy so'zlarning ko'plab birikmalari va qisqartmalari tarjimada alohida e'tiborni talab etdi. Tarjimada kasbiy atamaning o'z funksiyasini, ya'ni sohadagi amaliy qo'llanilishini saqlash muhimligi aniqlangan. Masalan, tibbiyot yoki muhandislik atamalar o'zbek tilida to'g'ri ekvivalentda ishlatilishi uchun maxsus terminologik so'zlashuv va madaniy kontekst hisobga olindi. Analyz qilingan kasbiy atamalar orasida to'liq ekvivalentlar faqat 40-50% ni tashkil etdi. Bu holat ikkala tilning soha lug'atlari va madaniyati farqidan kelib chiqadi. Ko'plab kasbiy so'zlar uchun qisman ekvivalentlar yoki tushuntiruvchi iboralar ishlatildi. Bu, ayniqsa, yangi texnologiyalar va jamoat boshqaruvi sohalarida yuz berdi. Kasbiy leksikaning tarjimasida kontekst juda muhim ekanligi aniqlandi. Bir xil atama turli soha kontekstlarida turlicha tarjima qilinadi, demak, tarjimon kontekstga e'tibor qaratishi shart. Soha mutaxassislari tomonidan o'tkazilgan ekspert tekshiruvlari ekvivalentlarning 80% atrofida qoniqarli deb baholandi. Bu yuqori sifatli tarjima uchun qo'shimcha terminologik ishlar zarurligini ko'rsatdi. Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalentlarini aniqlashda muhim jihat – semantik qat'iyatni saqlab qolish, morfologik yondashuvni qo'llash, va kontekstni chuqur tahlil qilish zarur. Bunday yondashuv tarjima sifatini oshiradi, leksik o'zaro moslikni ta'minlaydi hamda kasbiy muloqotning aniq va aniq bo'lishiga yordam beradi. Ushbu natijalar tarjima amaliyotida innovatsion yondashuvlarni joriy etishga asos bo'ladi.

Jadvalning tahlili

Ushbu jadval ispan tilidagi kasbiy leksikani o'zbek tiliga muvaffaqiyatli o'girishning asosiy yo'nalishlarini ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qiladi:

✓ To'liq ekvivalentlik va terminologik moslik:

Jadvalning birinchi qatorida ko'rsatilganidek, xalqaro xarakterga ega bo'lgan kasbiy so'zlar (masalan, huquq va tibbiyot sohasida) ko'pincha har ikki tilda ham tayyor ekvivalentlarga ega. Bu tarjimon uchun eng oson yo'l bo'lib, so'zning ma'no doirasi ikki tilda ham deyarli bir xil hisoblanadi.

✓ Kalkalash va tilning boyishi:

Ispan tilidagi qo'shma so'zlarni (masalan, rascacielos) kalkalash orqali o'zbek tilida "osmono'par" kabi yangi va tushunarli birliklar hosil qilinadi. Bu usul o'zbek tilining ichki imkoniyatlari hisobiga lug'at boyligini oshirishga xizmat qiladi.

✓ Tasviriy tarjimaning zaruriyati:

Ispaniya va Lotin Amerikasi mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy tizimiga xos bo'lgan ba'zi terminlar (masalan, autónomo) o'zbek tilida birgina so'z bilan ifodalab bo'lmaydi. Bunday hollarda deskriptiv (tushuntirish) usuli yordamida terminning mohiyati ochib beriladi. Bu tushunmovchiliklarning oldini olishda eng samarali yo'ldir.

✓ Madaniy va funksional adaptatsiya:

Ba'zi terminlar (masalan, ayuntamiento) to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda "shahar kengashi" yoki "meriya" deb olinishi mumkin, biroq o'zbek kitobxoni uchun tushunarli bo'lishi uchun mahalliy boshqaruv tizimidagi funksional o'xshashi - "hokimiyat" so'zi tanlanadi. Bu usul terminning kasbiy matndagi rolini saqlab qoladi.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbekcha ekvivalentini aniqlashda shunchaki lug'atga tayanish yetarli emas. Tarjimon sohaning xususiyati (yuridik, texnik, tibbiy) va har ikki xalqning ijtimoiy-siyosiy voqeligini inobatga olgan holda yuqoridagi beshta metoddan birini tanlashi lozim. Bu usullar ilmiy terminologiyada aniqlik va muloqotda tushunarlilikni ta'minlaydi

Xulosa.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tiliga ekvivalent tarjimasini aniqlash - lingvistik va lingvomadaniy muammolarni o'z ichiga olgan murakkab jarayondir. Bu jarayonda so'zlarning lug'aviy ma'nosini to'g'ri yetkazish bilan birga, kasbiy terminning ijtimoiy-madaniy kontekstini ham hisobga olish zarur. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'g'ridan-to'g'ri ekvivalent topilmagan hollarda tarjima usullaridan (transkripsiyalashtirish, transkripsiyalash, qiyosiy tahlil, ma'nodosh so'zlardan foydalanish) unumli foydalanish zarur. Ayniqsa, iqtisodiy, texnik va huquqiy terminologiyada nomoddiy ekvivalentlarning roli katta. Tarjima jarayonida terminologik lug'atlar, ilmiy maqolalar va internet resurslaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, ispan tilidagi kasbiy leksikani o'zbek tiliga samarali tarjima qilish uchun lingvistik kompetensiya, madaniy bilimlarga ega bo'lish hamda zamonaviy tarjima texnologiyalaridan foydalanish talab etiladi. Bu esa ikki til va madaniyat o'rtasidagi kommunikativ aloqani kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov G'. A. O'zbek tilshunosligi va tarjimashunoslik masalalari. – Fan, 2005. – 80-95-b.
3. Azizov, O., Mo'minov, A. Tarjimashunoslik asoslari. – O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2011. – 60-78-b.
4. Begmatov E., Jo'rayev A. O'zbek tilida terminologiya va uning rivojlanish muammolari. – Fan, 2009. – 55-72-b.
5. Hojiyev, A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002. – 40-58-b.
6. Mahmudov N., Qurbonova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Yangi asr avlodi, 2008. – 130-155-b.
7. Rahmatullayev Sh. R. O'zbek tilining etimologik lug'ati. – O'qituvchi, 2000. – 15-30-b.
8. Safarov O. va boshqalar. Tarjimaning nazariy va amaliy masalalari. – Noshir, 2014. 115-b.
9. To'ra D. va boshqalar. O'zbekcha-ispancha va ispancha-o'zbekcha lug'at. – O'zbekiston, 2012. 45-b
10. Yusupova Sh. M. Tarjimashunoslikka oid mulohazalar. – Mumtoz so'z, 2013. – 70-88-b.